

Kosztai László

A PÉCSI PÜSPÖKSÉG SZENT PÉTER PATROCINIUMA

The St. Peter patronium of the bishopric of Pécs

The essay discusses the relationship of the Holy See and Hungary in the early 1000s on the basis of the St. Peter patronium of the bishopric of Pécs founded in 1009. Presumably at the initiative of St. Stephen, in 1009 papal legate Azo visited Hungary, participating in the foundation of the dioceses of Pécs, Kalocsa and Eger. The second bishop of Rome, ranking immediately after the pope, Azo's person proves that the Holy See had representation in Hungary of an extremely high level. The patronium of the bishoprics founded in 1009 followed the patron saints of the papal basilica of Rome (Pécs – St. Peter, Kalocsa – St. Paul, Eger – St. John). The reason that Pécs received Peter as one of the Roman patroniums was that some years before that Bruno of Querfurt had come to proselytise in the area on behalf of St. Peter. We are to perceive a conscious imitation of Rome in the selection of these patron saints. All this, at the same time, shows that at this time, a very close relationship developed between Hungary and the Holy See.

Pécs középkori történetének kutatása az utóbbi években került előtérbe egy készülő várostörténeti monográfia előmunkálataival kapcsolatban. Korábban a város Árpád-kori történetének csupán egy-két fejezete kapott nagyobb figyelmet. Ezek a témák közé tartozik a pécsi püspökség alapítása, Mór pécsi püspök élete, elsősorban a püspök által készített Zoerard-András és Benedek legendája, továbbá a székesegyház 12. századi átépítésének művészettörténeti kérdései, valamint a székeskáptalan hiteleshelyi oklevéladása. Így az egyébként szinte teljesen fehér foltnak számító Árpád-kori Pécs történetének a leginkább kutatott területéről a püspökség megalapításáról próbálok valami újat adni. Az 1009-ben alapított pécsi püspökség Szent Péter patroniumának politika-, egyház- és eszmetörténeti aspektusait szeretném felvázolni.

Köztudott, hogy a Szent Péter patronium Rómához, a Pápasághoz kapcsolódik. Nem kell túl nagy találékonyság ahhoz, hogy a pécsi székesegyház titulását Rómával hozzuk összefüggésbe. Ezt már sokan és jó egy évszázada hangoztatják. Azonban arra is választ kellene adni, hogy a tíz Szent István alapította püspökség közül miért éppen 1009-ben és éppen Pécsen került elő Szent Péter.

A Szent István nevéhez kötött magyar püspökségi szervezet kialakítása három lépcsőben történt. Az első 997–1003 közé tehető, és a veszprémi püspökség, az esztergomi érsekség, a győri és az erdélyi püspökség kialakítása történt meg ekkor. A második szakaszra 1009-ben került sor, amely keretében a pécsi, a kalocsai és az egri egyházmegyét szervezték meg. A pécsi püspökség fennmaradt alapító-

levele szerint erre az eseményre 1009 augusztusában, a vélhetőleg Nagyboldogasszony ünnepén kezdődött győri zsinaton került sor. Az alapítólevél szerint a gyűlésen jelen volt Azo püspök, pápai legátus is és az alapítás pápai jóváhagyással történt. Kézenfekvő, hogy Azo közvetíthette a római patrocíniumot Pécsre, de az analógiák alapján az is bizonyos, a döntést Szent István hozta meg.

Ki volt ez az Azo nevű püspök és hogyan kerül pápai legátus a korabeli latin kereszténység perem területére? A II. század végéig igen kevés pápai legatiót ismerünk, és ezekről is bebizonyosodott, hogy kiküldésüket nem Róma kezdeményezte, hanem a távoli uralkodók kérésére történt. Az analógiák alapján bizonyosra vehető, hogy a legátus Szent István ösztönzésére érkezhetett 1009-ben Magyarországra. A magyar király volt az, aki szorosabbra akarta fűzni kapcsolatait Rómával. A legátus jelenléte pedig bizonyítja, hogy a magyar uralkodó kezdeményezése támogatásra talált. A pápa, XVIII. János igen magas szinten képviseltette Rómát, amit a legátus kiválasztása mutat. Azo, az ostiai egyházmegye püspöke a római hierarchiában közvetlenül a pápa után következő egyházi előjárónak tekintendő. Az ostiai püspök volt a hét bíboros püspök, az ún. lateráni püspökök közül az első. A IV. századtól fogva az ő előjoga a pápa felszentelése és a pápa után elsőként már az V. századtól pallium viselésre volt jogosult. Sőt, a pápa mellett tevékenyen részt vett a császár koronázásán is. Azo mindezen előjogok mellett a bibliothecariusi rangot is viselte, és ezzel ő volt a pápai oklevéladás irányítója, a pápai udvar legfontosabb méltóságviselője. A római hierarchiában a pápa után következő főpap utazott tehát 1009-ben Magyarországra, amely önmagában is kifejezi, hogy a Szent István-i megkeresésnek milyen jelentőséget tulajdonítottak Rómában.

Választ kell adni arra, hogy az 1009-ben létrehozott három egyházmegye közül, miért éppen a pécsi kapta a Szent Péter titulust? Ez bizonyosan a püspökség létrehozását megelőző missziós tevékenységből következik. Kristó Gyula jó két évtizeddel ezelőtt bebizonyította, hogy a püspökség alapítását megelőző években a leendő egyházmegye Duna menti területei Querfurti Brúnó vezetése alatt térítés folyt. Kristó professzor úr a dél-dunántúli megyék létrejöttét kutatta ekkor és csak érintette, illetve lokalizálta a Querfurti Brúnó-féle térítést. Így természetesen, nem vizsgálta a misszió minden aspektusát.

Querfurti Brúnó az első ezredfordulón Közép- és Kelet-Európa krisztianizációjának egyik jelentős szereplője. A szász származású misszionárius munkásságának bemutatása nagyon hosszadalmas lenne, de néhány vonatkozásban érintenünk kell. Brúnó III. Ottó császár udvari papjaként került Rómába, ahol a Szent Elek és Bonifác kolostor szerzetese lett. Abba a kolostorba lépett, amelynek hosszabb-rövidebb ideig Szent Adalbert és tanítványai is tagjai lettek. Ők azok, akik

Szent István munkatársai voltak a magyar egyházszervezet alapjainak lerakásánál. Rómából Ravennába került Brunó, Szent Romuald pereumi kolostorába, amelynek egyik feladata volt Közép-Európa missziója. Brunó 1001 őszén határozta el, hogy szerzetestársaival Szent Adalbert nyomdokán lengyel területeken térítőtevékenységbe fog. A misszió engedélyezése érdekében Rómába utazott, és elnyerte a pápai támogatást. Brunó tehát Szent Péter nevében, az ő érdekében indult útnak. Az időközben kitört lengyel–német háború miatt nem sikerült eredeti tervét megvalósítania, így Lengyelország helyett két alkalommal is Magyarországon térített a Duna mentén, a leendő pécsi püspökség területén. Azt, hogy mennyire szorosán kapcsolódott Querfurti Brunó térítése Szent Péterhez szépen mutatja a besenyők közötti térítés. Brunó és csapata Magyarországról Kijevbe, onnan pedig a pogány besenyők közé utazott. A besenyők földjére érve a térítőcsapat a misszió ünnepélyes megkezdéseként egy dombon responsoriumokat énekelt és Szent Péterhez könyörgött. Az egész szertartásból világos a Querfurti Brunó-féle misszió és Szent Péter kapcsolata. 1009-ben tehát azért választották Pécs védőszentjéül Pétert, mivel nevében néhány évvel korábban térítés folyt a területen, és a püspökség alapítását összekapcsolták ezzel a misszióval.

A pécsi püspökség alapítólevele sejteti, hogy 1009-ben Péccsel egy időben a Duna túlsópartján létrehozták a kalocsai egyházmegyét. A két egyházmegye szervezésének egyidejűségét Kalocsa Szent Pál patrocíniuma is alátámasztja. Szent Pál titulust ebben az időben önmagában ritkán használták. Szent Péternek magában ugyan szenteltek egyházakat, de Pálnak nem. A Pál patrocínium mindig Péterrel együtt szerepel. Legtöbbször úgy, hogy az adott templomot egyszerre dedikálták Péternek és Pálnak, vagy két, egy időben egymás közelében épült egyház közül az egyiket Péternek, a másikat Pálnak ajánlották. Tehát a kalocsai és a pécsi egyházmegyét egyszerre, egy koncepció keretében hozták létre. Ahogy Pécs esetében a Péter titulus, úgy Kalocsánál Pál is Róma felé mutat.

Az 1009-ben megszervezett harmadik egyházmegye az egri volt. Alapításának előzményeiről most nem beszélünk. Azt viszont mindenképpen érinteni kell, hogy az egyházmegye védőszentjének, Szent János evangélistának a kiválasztása hogyan viszonyul Kalocsa és Pécs Róma irányába mutató titulushoz.

Szent István és egyházszervező munkájában részt vállaló munkatársai, döntően Szent Adalbert tanítványai nagyon tájékozottak, mondhatnánk napra készek voltak a korabeli kereszténységet mozgató politikai eszmékből, ezekkel összefüggő művészeti, vagy liturgikus szimbólumokból. Régóta foglalkoztat, hogy ez a korabeli világra nagyon nyitott közeg, Szent István udvara mit vett át és mivel volt tartózkodó az első zredforduló keresztény világból. A 10–11. század fordulóján Nyu-

gat-Európában erőteljesen jelentkező motívum volt a Róma imitáció. A Rómával való szoros kapcsolatot világi és egyházi előkelők úgy is kifejezték, hogy templomaikat, és azok oltárait a lateráni bazilika mintája alapján alakították ki. Püspöki városok átépítésénél Rómát próbálták leképezni az újonnan alapított templomok elhelyezésével és védőszentjeik kiválasztásával.

E fentiek alapján már régóta foglalkoztatott a probléma: jelentkezett-e tehát a Róma imitáció a Szent István-i egyházszervezetben?

Az Azo legátus jelenlétében alapított három egyházmegye patrocíniumának kiválasztása véleményem szerint azt bizonyítja, hogy 1009-ben jelentkezett ez a gondolat. Pécs és Kalocsa mellett Eger patrocíniuma is Róma felé mutat, nevezetesen a lateráni bazilika lehetett az inspirálója. A lateráni bazilikát, amely az ezredfordulón a pápák püspöki székesegyháza volt Nagy Konstantin építette és eredetileg a Megváltónak volt szentelve. Nagy Szent Gergely pápa alatt a VI. század végén azonban új patrocíniumot kapott, Keresztelő Szent János és Szent János evangélista tiszteletére szentelték fel újra.

Az 1009-ben létrehozott három magyar püspökség titulussául az öt római pápai bazilika – a Laterán, a vatikáni Szent Péter, a Ostiába vezető úton, a városfal előtt fekvő Szent Pál, a Maria-Maggiore és a S. Lorenzo – közül a rangsorban első három védőszentjét választották. Mindez véleményem szerint megengedi azt a feltételezést, hogy az ezredforduló első évtizedének végén Szent István udvarában is jelentkezett a Róma-imitáció, amely a szimbólumok világában juttatta kifejezésre azt, hogy első királyunk a magyar egyházszervezetet tudatosan Rómához kívánta kapcsolni és erőteljesebben jelentkezhetett a pápasággal való kapcsolat, mint ahogy azt eddig gondolták.